

CÂTEVA COMENTARII LA *GRAMATICA LIMBII SANSCRITE*, DE TH. SIMENSCHY

În plin deceniu întunecat, comunist - cel al anilor '60 - apărea sub egida **Societății de Științe Istorice și Filologice** a R.P.R., „*Gramatica limbii sanscrite*”, semnată de Simenschy. Nu știm de câtă publicitate a avut parte lucrarea la vremea aceea, dar am aflat că au fost unii care s-au găsit s-o critice, chiar de la răspândirea sa pe piață; câțiva ani mai târziu, cunoscuta A. Bhoșe avea să spună că această „*Gramatică*” lui Simenschy are unele neajunsuri, fără însă a le comenta pe larg, în vreun material editat în reviste de profil, precizând, totuși, că întreprinderea românului nu este lipsită de valoare; prin urmare, susținea savanta, lucrarea trebuie avută în vedere de toți aceia care doresc să se inițieze, fie și singuri, în tainele gramaticii limbii sanscrite. Lăsând la o parte criticile firești, mai ales atunci când sunt realizate de oameni care cunosc foarte bine domeniul atât de vast al gramaticii sus amintite, noi putem face următoarea afirmație: indiferent de comentariile mai mult sau mai puțin îndreptățite ale diversilor, cartea lui Simenschy are, dincolo de alte calități, ce rezultă din conținutul său științific, una care nu poate fi contestată, până la proba contrarie: „*Gramatica*” lui Simenschy este, deocamdată, singura apărută în peisajul literar românesc. Cel puțin, nu avem cunoștință ca o reeditare a acesteia să fi avut loc și nici ca o altă gramatică sanscrită a vreunui italian sau german, de pildă, să se mai fi tipărit la noi, după apariția lucrării lui Simenschy, iar faptul în sine spune foarte mult, atât despre demersul finalizat al profesorului ieșean, cât și despre criticiile acestuia.

În anii imediat postdecembriști, studentul de pe atunci, Mircea Ițu, copia cu mâna sa un manual de limba sanscrită conceput în două volume de A. Bhoșe, dar repetăm, era vorba despre un manual și nu de o gramatică a limbii sanscrite; din cele două volume, am putut vizualiza doar primul volum, mai precis 64 de pagini ale acestuia. Oricum, în anul 2001, adică la aproximativ un deceniu de la data în care Mircea Ițu se afla ca student la București, era editat sub semnătura sa proprie un manual de sanscrită la Brașov, posibil cel la care lucrase alături de A. Bhoșe. Totuși, acesta rămâne destul de izolat în peisajul literar actual, publicitatea în jurul său fiind destul de limitată.

În fine, ca unii care am parcurs cu creionul în mână „*Gramatica limbii sanscrite*” și am lecturat-o în întregime sa, ne luăm libertatea să facem unele scurte comentarii asupra ei.

Structurarea sa pe capitole, pornind cu fonetica, morfologia și finalizând cu compunerea, acolo unde se tratează compusele verbale, nominale, copulative, determinative etc., arată echilibrul lucrării concepute de Simenschy, precum și respectarea acelor cerințe

necesare întocmirii unei gramatici care să deservească românii dornici de a pătrunde tainele unei limbi străvechi, cu mare rezonanță între celelalte limbi ale lumii arhaice.

Transliterarea corectă a termenilor din limba sanscrită în limba română, prin intermediul semnelor caracteristice limbii sanscrite, bine explicate și precizate chiar în startul lucrării, demonstrează grija autorului pentru o cât mai apropiată reproducere a sunetului sanscrit original, în limba noastră.

Gramatica e bine întocmită, lucrându-se în detaliu, dându-se toate lămuririle necesare rostului fiecărei pronunții, fiecărei reguli, fiecărei cerințe; în capitolul de fonetică pentru termenii din limba sanscrită, se oferă corespondenții lor din limba română, ca pronunție, dar adeseori se dau exemple și din alte limbi, ca de pildă germana, pentru o și mai apropiată pricepere a modalității pronunțării termenilor limbii sanscrite, autorul fiind conștient, că în străvechea limbă din subcontinentul indian rostirea, vocalizarea corectă a fiecărei consoane, vocale, semivocale etc., prezintă o aparte importanță.

Distorsionarea unui singur sunet poate provoca deturnarea sensului termenului pe care vrei să-l utilizezi, ceea ce în limbajul vorbit poate provoca adevărate dezastre lingvistice. Aflăm, de pildă, că în sanscrita clasică silaba penultimă se accentuează numai dacă aceasta este una „lungă”, precum se întâmplă în cazul lui „bhavāvami”, acolo unde accentul se pune pe *ā*; în traducere, *bhavāvami* înseamnă „eu sunt”.

Prin comparație, în limba Vedelor accentul se punea în cu totul alte moduri, în funcție de declinare, de tulpina ce poate avea accentul pe ultima silabă, de cuvintele monosilabice, conjugarea tematică și exemplele ar putea continua. Se observă, că Simenschy procedează nu numai la explicarea strictă a respectării unor reguli ale limbii sanscrite, în general, ci că și trece la particularizarea anumitor cazuri precum și la compararea limbii ca atare, cum s-a folosit ea în anumite timpuri istorice și cum a evoluat, ce influențe a primit, demonstrând, prin aceasta, caracterul permanent viu al limbii sanscrite, într-o anumită perioadă a trecutului ei.

În cazul termenilor care au la final mai multe consoane, regula este să se păstreze doar prima consoană din șirul celor trei sau patru, câte poate avea la sfârșit un termen. De pildă, în cazul cuvântului „*sants*”, care înseamnă „fiind”, se păstrează doar „s”, cuvântul rămas fiind „*san*”; consoanele palatale, de la finalul unui cuvânt, suportă regula schimbării în „k”, în timp ce sonorele și aspiratele devin „surde”, în aceeași poziție a apariției lor finale, ca în cuvântul „*tad*”-„*tat*” – care în română înseamnă

„*aceasta*”. Schimbările fonetice au loc nu numai în interiorul cuvintelor, ci și în acela al propozițiilor, după o sumedenie de reguli bine precizate. Excepțiile nu sunt nici ele uitate de Simenschy, fiind tratate pentru fundamentarea regulilor de bază. Este vorba despre schimbările fonetice în interiorul cuvântului, modificări ce țin seamă de poziția anumitor vocale și consoane ori a terminațiilor care încep cu o vocală, semivocală sau nazală, excepția numindu-se, în cazul consoanelor, păstrarea poziției inițiale a acestora.

În capitolul despre morfologie, prima informație importantă este aceea legată de cele trei genuri pe care le are limba sanscrită, nici o surpriză stând la afirmația că există cele trei genuri, ca și în limba română, anume masculinul, femininul și neutrul; cât despre cele trei numere, acestea sunt singularul, pluralul și dualul.

Interesantă apare păstrarea unor cazuri pe care limbile de sorginte latină sau slavonă le au dar numai în parte; de pildă, dacă ablativul îl avem în limba latină, iar instrumentalul în limba rusă, ele se regăsesc în ambele forme în limba sanscrită, faptul putând a determina pe unii să susțină și ideea că limba sanscrită este, într-un anumit fel, „mama” limbilor respective.

În sanscrită există anumite nuanțe în ceea ce privește funcțiile, cazurile; de pildă, cazul acuzativ, pe lângă întrebările cunoscute la care acesta răspunde, se adaugă și întrebarea „*cât de departe?*” precum și „*la cât timp?*”. În ceea ce privește instrumentalul pe care-l întâlnim azi în limba rusă, în sanscrită acesta suportă, prin unire cu pasivul, calitatea de a arăta care este autorul acțiunii, adică „agentul”, cu alte cuvinte el nu exprimă doar instrumentul, mijlocul sau motivul ce se află la baza acțiunii, ci pune în lumină și însoțirea ori însoțitorul acesteia. Important în cazul instrumentalului este și faptul că se află la baza construirii termenilor „egal” și „asemănător”.

Într-un alt subcapitol, firesc, se discută despre numerele, care pot fi cardinale, ordinale, adverbiale. De reținut, este faptul că numerele ordinale ce derivă din cardinale, se formează, în anumite cazuri, neregulat.

Ordinalele limbii sanscrite arată originea acestora, cel mai bine în cazul limbii slavone; de pildă, în limba sanscrită la „2” se spune „*dvī*”, în vreme ce în slavonă „*dva*”; în sanscrită, la „3” se spune „*tri*” fapt identic și pentru limba slavonă. Interesant ne apare cazul cifrei șapte, care în cazul ordinal se formează prin adăugarea lui „*-mā*” rezultând astfel „*saptamā*”, adică „*a șaptea*”. În limba română s-a păstrat termenul de *săptamână*, care are, după cum se știe, sensul de a exprima cele șapte zile, de luni și până duminică, într-un singur termen, cel care, prin traducere din sanscrită, înseamnă „*șapte*”.

Analogia cu cele șapte zile ale săptămânii, apare atunci ca evidentă și subliniază, o dată în plus, originea indo-europeană, străveche, a limbii noastre, care se înrudește cu sanscrita. Evident, nu doar acest termen din limba română susține demonstrația ca atare, știindu-se faptul că, în limba noastră s-au conservat sute de termeni din limba sanscrită, adesea în aceeași formă și cu același sens, ca în străvechea limbă, încă păstrată azi în India în marile centre care o studiază în specializate

instituții.

În limba sanscrită conjugarea are trei forme: activă, medie și pasivă, în vreme ce timpurile sunt prezentul, imperfectul, perfectul, aoristul, viitorul și condiționalul. O serie de reguli stau și la baza formării timpurilor, astfel încât însușirea limbii sanscrite de către un occidental, de pildă, reprezintă un adevărat tur de forță, căci toate acestea se adaugă altora, cu mult mai numeroase, ce se referă la particularitățile și caracteristicile aparte ale vechii limbi vorbite în subcontinentul indian. De pildă, în cazul perfectului se are în vedere regula reduplicației. Reduplicația se mai întâlnește și la prezentul reduplicat precum și la aorist; în cazul perfectului, reduplicația presupune repetarea unei anumite părți din rădăcina termenului ca atare. De exemplu, dacă rădăcina începe cu o vocală, se repetă vocala cu pricina, uneori fiind urmată și de o consoană, iar atunci când rădăcina începe cu o consoană are loc repetiția consoanei inițiale, cât și a vocalei.

Trebuie știut, că în cazul vocalelor reduplicate „*lungimea*” acestora diferă de la un timp la altul; astfel, la perfect și dezirativ aceasta e mai scurtă și mai ușoară ca în rădăcina inițială, în vreme ce în cazul aoristului e mai *lungă*. Lucrurile se nuanțează când se iau în discuție, în parte, aspiratele, guturalele, palatalele. De pildă, o vocală aspirată își pierde aspirația în silaba reduplicată, în vreme ce în cazul guturalei aceasta se supune reduplicării fiind însoțită de o palatală corespunzătoare.

Conjugarea în limba sanscrită este una tematică, dar și aтемatică, în vreme ce flexiunea rămâne neschimbată la toate clasele conjugării tematice, diferențierile realizându-se numai în modul formării tulpinii prezentului.

Sanscrita are un timp care nu se prea mai găsește în multe limbi ale pământului; este vorba despre aorist și atunci când vorbim despre acesta, care arată o acțiune trecută nedeterminată, avem în vedere cele șapte forme de aorist: radical, tematic, reduplicat, sigmatic, cu „*-s*”, „*-is*”, „*-sis*”, „*-sa*”. Fiecare formă de aorist prezintă augmentul și terminația lui personală. Raritatea acestuia este exemplară, căci, de pildă, până și în sanscrita clasică el este o apariție surprinzătoare, fiind folosit numai la indicativ. Cu trecerea timpului și a transformărilor lingvistice, aoristul întrebuintat în alte limbi arhaice va dispărea, locul lui fiind luat de imperfect și perfect. În formarea anumitor rădăcini, aoristul folosește paradigma „*dā*”, care în traducere, înseamnă „*a da*”, lucru cel puțin interesant pentru limba română, mai ales, care a păstrat această formă de exprimare exact ca și în sanscrită.

Destui termeni utilizați în diferite aoriste duc, prin forma și sensul lor, la înțelesul analog al unor cuvinte din limba română, ceea ce face ca, o dată în plus, să se nuanțeze ideea înrudirii celor două limbi, prin fondul lor comun, arhaic. De pildă, în cazul aoristului, verbelor neregulate, caracteristice grupelor I și a VI-a, de exemplu – „*a se mânia*” – sună astfel: „*a-krudha-m*”. Se observă, în mijlocul formulării, termenul „*krudh*” care din sanscrită a trecut în română sub forma lui „*crud*”.

Evident, un om care este crud se poate și mânia, tot la fel cum o persoană mâniată se poate comporta manifestând cruzime față de semenii săi, exemplele în

istorie fiind nenumărate și la îndemâna tuturor. De observat este faptul că termenul nu-și pierde nici sensul și nici chiar forma lui în întregime, dacă facem abstracție de înlocuirea lui „k” prin „c” și apariția lui „h” final în cazul termenului sanscrit.

Viitorul, în limba sanscrită, are două feluri: cel simplu și viitorul perifrastic; curios ne apare faptul, că între cele două forme de viitor, simplu și perifrastic nu se află nici un fel de diferențe, nici o deosebire a înțelesului exprimării și a conținutului acesteia, faptul făcându-le greu de sesizat pentru cine nu știe foarte bine nuanțele limbii sanscrite. Un aspect rar întâlnit în limba sanscrită este cel legat de „intensivul” care exprimă acțiunea făcută de mai multe ori, acțiunea repetată. El se formează cu ajutorul reduplicației, în funcție de rădăcina întrebuintată în exprimarea unui termen sau altul. Gerundivul, absolutivul sau gerunziul sunt foarte folosite în sanscrită, fiind foarte

familiare exprimărilor curente. În cazul absolutivului se vorbește despre calitatea sa activă indeclinabilă, care în funcție de context poate avea, uneori, înțeles de trecut, iar alteori, de prezent.

Gramatica lui Simenschy se încheie cu un capitol complex, unde sunt prezentate tot soiul de reguli privind compunerea cuvintelor, felul în care se formează acestea, supunându-se atenției și comentariului compusele copulative, determinative, atributive, posesive, adverbiale.

Așa cum am enunțat mai sus, opera marelui lingvist rămâne până azi, cel puțin, unica în peisajul livresc din România, căci, se pare că nimeni n-a mai avut capacitatea și timpul necesar compunerii unei lucrări de asemenea anvergură și profunzime, astfel încât să avem parte de noi apariții editoriale care să îmbunătățească lucrarea lui Simenschy, mai ales în părțile criticate, fie și de A. Bhose.